

*Пікуля Тетяна Олександрівна,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ЯК ОСНОВА І РЕЗУЛЬТАТ ВЗАЄМОДІЇ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ

Сучасні підручники з міжнародного права дедалі частіше починають аналіз міжнародного права з поняття міжнародного співтовариства чи міжнародного суспільства, оскільки міжнародне право є саме правом міжнародного співтовариства і його розвиток нерозривно пов'язаний з розвитком цього співтовариства.

У такій інтерпретації міжнародне право корелюється з соціологічним напрямом філософії права.

У свою чергу поняття «міжнародне співтовариство» має два значення: вузьке та широке.

У вузькому значенні під міжнародним співтовариством мають на увазі саме сукупність суверенних держав, які підтримують між собою взаємні стосунки, що регулюються міжнародним правом.

Міжнародне співтовариство в широкому значенні охоплює окрім держав також несуверенні суб'єкти, тобто усіх учасників міжнародних відносин, які мають здатність діяти на міжнародній арені і чиї права та обов'язки визначені міжнародним правом [1, с. 13]. Такими є, так звані, самопроголошені держави, квазідержави, де-факто держави або інші несуверенні державоподібні утворення.

В англomовній доктрині міжнародного права іноді використовують термін «співтовариство націй» (Community of Nations), в якому бачать «ідеалістичну, майже поетичну концепцію», яка, однак, часто використовується і яка передбачає існування сукупності різних держав в якості членів міжнародної «родини» чи «співтовариства» в силу їх визнання іншими членами співтовариства [2, с. 34]. Згідно з цією концепцією, держава шляхом приєднання до існуючого «співтовариства націй» не тільки отримує визнання як суверенного утворення з відповідними правами і привілеями, якими користуються члени цього співтовариства, але й також погоджується дотримуватися правил цього співтовариства, насамперед норм міжнародного права.

Отже, сучасне міжнародне характеризується наступними ознаками.

По-перше, міжнародне право, як це визнає більшість юристів-міжнародників, є правом міжнародного співтовариства. Воно регулює стосунки в рамках цього співтовариства, яке, у свою чергу, немає якоїсь наддержавної влади чи «світового уряду», який би створював норми міжнародного права.

По-друге, міжнародне право більше не можна розглядати лише як «міждержавне» право, оскільки його суб'єктами є не тільки держави. Водночас в науці міжнародного права не має вичерпного переліку суб'єктів цього права, оскільки, наприклад, стосовно міжнародної правосуб'єктності індивідів

продовжують точитися дискусії або щодо несуверенних державоподібних утворень [3] чи невизнаних самопроголошених держав [4].

По-третє, рушійними силами розвитку міжнародного права є, з одного боку, боротьба між державами та іншими суб'єктами міжнародного права за такі матеріальні і нематеріальні блага в міжнародному співтоваристві, як влада, престиж, економічний добробут тощо; а з іншого – солідарність і співробітництво між цими суб'єктами.

По-четверте, міжнародне право є доволі динамічним явищем соціального життя і знаходиться в процесі постійного становлення, розвитку. Саме тому виявляється вельми складно «ухопити» його позаісторичну чи надісторичну сутність у вигляді якоїсь незмінної ідеї.

По-п'яте, в сучасних умовах міжнародне право не є повністю самостійною нормативною системою, абсолютно ізольованою від інших соціальних регуляторів міжнародних відносин. Норми міжнародного права разом з нормами національного права, що регулюють міжнародні відносини, входять в складну систему міжнародного порядку.

По-шосте, сьоме, з точки зору теорії соціального права Г.Д. Гурвіча, міжнародне право можна розглядати як «право міжнародної (глобальної) інтеграції», яке є відмінним як від права координації, так і від права субординації [5, с. 51 – 52].

Сучасне міжнародне право є правом сучасної світосистеми. Саме тому зрозуміти сенс міжнародного права можна лише в контексті цієї світосистеми.

Як вважає автор теорії світосистемного аналізу американський соціолог Імануїл Валлерстайн, сучасна капіталістична світосистема (світоєкономіка) являє собою ієрархічну структуру, яка складається з трьох структурних компонентів: центру (ядра) світосистеми (економічно і політично могутні держави на чолі з державою-гегемоном США), півпериферії та периферії. Так чи інакше міжнародне право віддзеркалює таку структуру сучасної світосистеми. У зв'язку з чим можна говорити, як це робить польський вчений Яцек Чапутович, про три форми суверенітету з перспективи сучасного глобального ладу [6].

Перша, класична модель суверенітету впливає з тієї моделі, що сформувалася внаслідок Вестфальського миру 1648 р. Це – модель епохи модерну і є характерною для держав півпериферії світосистеми. Власне кажучи, це і є концепція суверенітету, як її розуміє традиційна теорія міжнародного права.

Друга модель суверенітету – це модель «дисфункціональної держави», тобто тієї держави, яка з внутрішніх причин фактично не в стані забезпечити свій суверенітет. Як правило, це – колишні колонії, які вибороли собі право на самовизначення і незалежне існування, але й так і не змогли досягти реальної політичної і економічної незалежності. Такі держави знаходяться на периферії світосистеми.

Третю модель умовно називають моделлю «постсуверенної держави», яка властива високорозвинутим державам центру (ядра) світосистеми. «Постсуверенна держава» характеризується не тільки високим економічним,

політичним та військовим потенціалом, але й також високим ступенем взаємозалежності в рамках багаторівневого регулювання процесами регіоналізації.

Своєрідною політико-правовою проекцією світосистемного аналізу можна вважати теорію Роберта Купера, який стверджує, що колишній біполярний світопорядок періоду «холодної війни» було замінено поділом світу на три підсистеми, три світи, які на міжнародній арені керуються різними принципами.

По-перше, Купер виокремлює «досучасний світ», який, на його думку, знаходиться на етапі «додержавності». Цей світ складається з держав в сенсі міжнародного права, які, однак, на практиці не є державами у повному і реальному сенсі цього слова. Брак внутрішньої цілісності в таких державах веде до відсутності такого політичного критерію державності, як наявність монополії на застосування сили на власній території.

По-друге, більшість держав знаходиться в «сучасному світі», або «модерністичному світі», в якому, незважаючи на процеси глобалізації, не відбулась «ерозія суверенітету». В цьому світі держава зберегла монополію на використання сили та здатність її використання в міжнародних відносинах. Щодо України, то вона, на думку Купера, теж належить до цього світу.

Можна сказати, що система ООН у цілому, яка базується на принципі поваги до суверенітету держав, є політико-правовою формою цього світу.

Третя підсистема являє собою «постмодерністичний світ», в якому аргумент сили було витіснено силою аргументів. Інакше кажучи, в цьому світі панує не військова сила, а право, а суверенітет немовби «розтворився» в міжнародній спільноті. Головними рисами цього світу є «постсуверенітет» і «постдержавність» що є результатом таких тенденцій:

- зростання взаємозалежності та розмиття границь між зовнішньою політикою та внутрішніми справами;
- взаємне втручання у внутрішні справи держав-сусідів;
- відмова від силових аргументів у взаємних стосунках та підпорядкування кодифікованим нормам політичної поведінки;
- принципи пов'язані з верховенством права в міжнародних відносинах спираються на повній добровільності, а держави, які беруть участь в цих відносинах, зацікавлені в існуванні та підтриманні колективної системи оборони;
- військова безпека спирається на взаємній відкритості до діалогу та взаємозалежності [7, с. 22].

Прикладами держав, що належать до згаданої підсистеми, є держави-члени ЄС та Японія.

Таким чином, виходячи з цієї моделі Купера, ми можемо говорити про три види, чи підсистеми, міжнародного права: 1) «досучасне» міжнародне право; 2) сучасне, чи модерністичне, міжнародне право; 3) постмодерністичне (постсучасне) міжнародне право.

Остання підсистема міжнародного права вказує нам на можливі тенденції його розвитку в XXI ст.

З огляду на сказане доктор юридичних наук, професор Католицького університету Любліна Мережко Олександр запропонував таке визначення міжнародного права – це система норм, які визнаються міжнародним співтовариством (суспільством) як правові та які регулюють відносини в межах цього співтовариства.

Список використаних джерел

1. Bierzanek R., Symonides J. Prawo miedzynarodowe publiczne. Warszawa, 2005. S. 13.
2. Bledsoe R., Boczek B. The International Law Dictionary. ABC-CLIO, 1987. P. 34
3. Суб'єкти міжнародного права. URL: http://mignarodne.at.ua/news/subekti_mizhnarodnogo_prava_chastina_3/2010-02-10-6.
4. Іщенко В. В. Феномен існування невизнаних та частково визнаних держав в міжнародному праві: сучасні тенденції. URL: <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/.pdf>.
5. Гурвич Г. Д. Философия и социология права: избран. сочин. СПб., 2004. С. 51–52.
6. Czaputowicz J. Suwverenosc jako wyzwanie integracji // Rzeczpospolita. 06.01.2004, nr. 4.
7. Cooper R. The Post-modern State and the World Order. London, 1996. P. 22.

***Піляк Назар Іванович,**
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Поряд із особами з повною цивільною дієздатністю учасниками цивільного процесу можуть бути малолітні та неповнолітні фізичні особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 47 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1] неповнолітні особи наділяються цивільною процесуальною дієздатністю (мають право особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді) лише за наявності двох умов у сукупності: 1) справа виникла з відносин, у яких вони особисто беруть участь. Наприклад, дитина, яка досягла чотирнадцяти років, може звернутися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав (ст. 165 Сімейного кодексу України), про скасування усиновлення чи визнання його недійсним (ст. 240 Сімейного кодексу України); 2) інше не встановлено законом.

Зміст ч. 2 ст. 47 ЦПК України дає змогу дійти висновку, що малолітні (особи, які не досягли 14 років), а також неповнолітні особи у справах, що виникають з відносин, у яких вони не беруть особистої участі, цивільної